

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин” БАН

Отчет за 2012 г.

1. Проблематика на звеното:

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегическа и оперативни) и оценка на постигнатите резултати в съответствие с мисията и приоритетите на звеното, утвърдени от ОС на БАН при структурните промени през 2010 г.

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин” (ИБЕ) към Българската академия на науките е национален научен център за фундаментални, научно-приложни и експертни изследвания на българския език. Приоритетните области в научните изследвания на Института за български език са:

1.1.1. Системно проучване и описание на граматичната структура и лексикалния състав на съвременния български книжовен език.

В ИБЕ се изследва функционирането на граматичната система на съвременния български книжовен език и се определят граматичните норми. Изучава се писмената практика и се кодифицират писмените норми на езика, свързани с правописа и пунктуацията.

Проучват се развойните процеси и съвременното състояние на българската лексика и се извършва лексикографско описание на основния лексикален фонд на българския език. Специално внимание се отделя върху най-новите явления в процеси в лексиката и фразеологията, отразяващи съвременните обществени промени.

1.1.2. Запазване и стратегическо утвърждаване на българската национална идентичност като част от културното разнообразие в Европа и света.

Съществено място в дейността на Института за български език заема комплексното проучване на историческия развой на българския език. Извършват се изследвания на писмени езикови паметници, осъществяват се проучвания в областта както в областта на историческата диалектология, така и на българските диалекти. Извършват се етимологични изследвания. Проучването на произхода на българската лексика, съпоставителните и етнолингвистични изследвания са определящи за изясняването не само на генезиса на българския народ, на неговата материална и духовна култура през вековете, но и за неговия принос в европейското културно пространство.

1.1.3. Разработване на електронни езикови ресурси и програмни приложения за експертна и масова употреба.

В ИБЕ се разработват езикови ресурси (компютърни едно- и многоезикови речници, едноезикови и паралелни корпуси, wordnet, ФреймНет) и програми за тяхната обработка (за частичен синтактичен анализ, за проверка и корекция на правописа и граматиката, за категоризиране и сравняване на близостта на документи, за автоматично извличане на резюмета и др.). Институтът извършва теоретичните изследвания и разработки в областта на корпусната лингвистика (с фокус върху Българския национален корпус и паралелните корпуси, които са част от него).

1.1.4. Информационно и експертно обслужване на българската държава и общество.

Общественозначима дейност на ИБЕ е кодифицирането на езиковата норма въз основа на системен анализ на съвременното състояние на езика и изработването на нормативни справочници с официален характер, чрез които се регулира писмената практика.

Лексикографската продукция на ИБЕ (преди всичко многотомният академичен *Речник на българския език*, етимологичният речник, различни исторически речници и др.) е насочена да задоволява нуждите на съвременното общество от качествени и професионално изработени справочници като източник за информация за значението, формите, употребата и произхода на българската лексика.

Сътрудниците на ИБЕ изготвят различни по характер писмени лингвистични справки и експертизи за целите на съдебната система, министерствата, общините, различни учредения или отделни граждани.

1.2. Връзка с политиките и програмите от приетите от ОС на БАН на 23.03.2009 г. „Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009–2013 г.“

Научната проблематика на ИБЕ съответства на следните основни политики от стратегическите направления и приоритети на БАН: Науката – основна двигателна сила за развитие на националната икономика и общество, базирани на знания; Научен потенциал и изследователска инфраструктура – част от Европейското изследователско пространство; Националната идентичност и културното разнообразие в Европа и света.

Основен обект на изследователската дейност на ИБЕ е езикът на българите, който е основен компонент на българската национална идентичност. От това се определя фактът, че научните проекти, разработвани в Института, имат общонационално значение, като допринасят за запазването и разпространението на културно-историческото наследство на България, за съхраняването на националната идентичност и за интелектуалното развитие на българското общество. Специално внимание се отделя на тези лексикални и семантични явления, които са проява на националната специфика на българския език или черти на българската народопсихология. Българистичните изследвания по лексикология, история на езика, диалектология, етимология, ономастика, етнолингвистика, съпоставителните изследвания с други езици и др. са принос към културното разнообразие в Европа и света, като едновременно с това открояват богатството и спецификата на българския език.

В съответствие с модерни научни методологии в ИБЕ се създават качествени теоретични лингвистични изследвания, подготвят се лексикографски справочници, които имат официален характер (сред тях многотомният тълковен *Речник на българския език*, *Официален правописен речник на българския език* и др.), издават се международно утвърдените списания *Български език* и *Балканско езикознание*.

ИБЕ е член на META-NET (Multilingual Europe Technology Alliance) – мрежа за високи постижения в областта на езиковите технологии, финансирана от Европейската комисия, в която членуват 60 организации от 34 страни от ЕС. Екипът на META-NET разработи серия „Бели книги“ за всички европейски езици, сред които и „Българският език в дигиталната епоха / Bulgarian Language in the Digital Age“. META-NET разработи и Стратегия за развитие на научните изследвания по пътя към „Многоезикова Европа 2020“ (SRA), в която се изследват пътищата, по които инвестициите в езиковите технологии ще генерират значителни икономически ползи, и се показва пътят, по който Европа може да превърне своето езиково и културно разнообразие в конкурентно предимство.

1.3. Извършвани дейности във връзка с точка 1.2.

Изследователите в ИБЕ през 2012 г. са работили по 13 международни (един от тях – с продължителност до 30.04.2012), 23 колективни и 9 индивидуални планови проекта. От тях 6 проекта са получили допълнително финансиране, три – от ЕК.

В рамките на основния лексикографски проект на Института - многотомния тълковен *Речник на българския език*, в който се събира, съхранява и документира лексикалното богатство на българския език от първата четвърт на 19. в. до наши дни, е отпечатан 14 том и е преиздаден 4 том, работи се по поредните 15 и 16 том. Продължава и работата по проектите *Лексикология и фразеология на българския език* и *Теория на българската терминология*. Съчетаването на традиционни и иновативни подходи е отразено в издадените сборници с научни трудове, речници и монографични изследвания: *Официален правописен речник на българския език*, *Терминологичен речник по обществено-политически науки*, *The Bulgarian National Corpus: Theory and Practice in Corpus Design*, *Речник на диалектната лексика*, *Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на семейната обредност*, *Човек и свят, Зайковски требник от 14 век. Изследване и текст*, *Еркеч – паметта на езика. Традиции и устойчиви тенденции в един архаичен български говор – говора на село Еркеч, Поморийско*, *Теория на терминологията*, *Социолингвистика на европейската интеграция*, *Sociolinguistics of European Integration. Sociolinguistic structure of the European Union*, *Biblical donkey*, *Компютърна морфология на определителния член в българския език*, *За народната основа на старобългарския език*, *Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова*. Продължава работата по разширяването на *Българския wordnet* - лексикално-семантична мрежа, описваща релациите между лексикалните единици в рамките на българския език и междуезиково. Българският национален корпус – уникален съвременен езиков ресурс, се разширява и обогатява непрекъснато и вече съдържа над 1 млрд. лексикални единици.

През 2012 г. продължи работата по т. 8 на *Български етимологичен речник*, многотомно академично издание за произхода на думите в българския език. Успешно продължава работата по проектите: *Български диалектен речник*, *Европейски лингвистичен атлас*, *Общославянски лингвистичен атлас*, *Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена в България)*, *Изследване и издание на писмени паметници от 9-18 в. като част от културно-историческото наследство и националната идентичност*. Завърши работата по подготовката за издаване на *Български диалектен атлас. Ч. 4. Морфология*.

Продължава работата по съставянето на електронен архив по етнолингвистика: народни термини, свързани с духовната култура на българите; по събирането и проучването на българската топонимия в рамките на проекта *Електронна база данни на микротопонимията от Западна България*, както и по съставянето на *Български топонимен речник*. Създадени са програми за проверка и корекция на правопис и граматика, за частичен синтактичен анализ и откриване на именувани обекти.

Беше проведена *Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология* (24 - 25 октомври 2012 г.), организирана съвместно с Българското лексикографско дружество и посветена на 70-годишнината от основаването на Института за български език и 70-годишнината от началото на българската академична лексикография, по време на която бяха изнесени над 75 доклада от учени от 10 европейски страни. 70-годишнината на ИБЕ бе отбелязана и с организирана от ИБЕ *Юбилейна научна сесия* (15 май 2012 г.) с участието на видни чуждестранни българисти.

1.4. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности по точка 1.3.

От голямо значение за работата на публичните институции на всички равнища и за обществото като цяло е издаването на справочници с официален нормативен характер. Такъв е издаденият през 2012 г. *Официален правописен речник на българския език*. Като систематизира и представя в достъпен вид книжовноезиковите норми, този справочник има важно значение за

пълноценното и правилното използване на българския книжовен език във всички сфери на обществения живот.

Авторитетни и значими трудове като многотомния академичен *Речник на българския език, Българския диалектен атлас, Българския етимологичен речник, Българския wordnet*, които имат както теоретично, така и научно-приложно значение, намират широко приложение в редица хуманитарни научни направления, използват се от различни образователни и културни институции. Широк обществен интерес предизвикват и другите речници, изработени в ИБЕ, което показва, че те задоволяват обществена необходимост като източници на информация за българската лексика и фразеология. През 2012 г. беше издаден *Терминологичен речник по общественно-политически науки* - поредният речник от серия терминологични речници, предназначени основно за ученици и учители от средното училище, които са ценно помагало за овладяването на терминологична лексика от учениците.

Публикуваните нови теоретични изследвания от областта на лексикологията, историята на езика, диалектологията, етимологията, етнолингвистиката, ономастиката и др. допринасят за изясняване на въпросите за корените на славянското езиково единство в културното разнообразие в Европа и света и едновременно с това – за утвърждаване на българската национална идентичност. Подобни изследвания представляват интерес не само за научни работници, преподаватели, студенти, учители, културни дейци, но и за широката общественост.

В ИБЕ се създават, съхраняват и разпространяват разнообразни научни материали, езикови архиви и корпуси, които сами по себе си представляват национално богатство с уникален характер. Езиковите архиви имат важно значение за лексикологията и лексикографията, за диалектологията, за историята на езика, за етимологията, етнолингвистиката, за славистиката, балканистиката, европеистиката, за други хуманитарни науки, както и за запазване на духовната култура. През 2012 г. беше осигурен публичен достъп до нов електронен ресурс за българския език - портал за лингвистична информация „Инфолекс”, включващ библиографска система, синонимен, антонимен и неологичен речник и регистър на фразеологизмите в българския език, чрез който се обогатяват възможностите за онлайн достъп на широк кръг ползватели до качествени и професионално изработени езикови ресурси.

Научната дейност на изследователите от Института за български език през 2012 г. намери резултат в значителен брой научни публикации: 288 отпечатани научни изследвания, от които 17 монографии, 75 публикации в реферирани и индексирани български и чуждестранни издания, 141 публикации – в нереферирани, както и 125 труда приети за печат. Цитиранията на техни публикации и отзивите за тях през годината са общо 233. Важен фактор за оценка на качеството на резултатите е интересът на научната общност в България и чужбина, както и на българското общество към публикуваните трудове – монографии, речници, атласи и др., които са търсени на книжния пазар. Част от получените резултати да се разпространяват по електронен път – като електронни публикации, корпуси, речници, езикови бази от данни, при което качеството се оценява по интереса към тях - брой на посещенията и заявките към базите от данни.

1.5. Взаимоотношения с институции

Традиционно учени от ИБЕ си сътрудничат с други звена на БАН. През 2012 г. завърши работата по проекта *Супрасълският сборник, старобългарски писмен паметник от X в.*, ново електронно базирано издание, разработен съвместно с Института по литература към БАН в рамките на програмата на UNESCO Memory of the World. В проекта *The Cultural Exchange and the Creation of a Common Space. The Example of the Traveling Books* с Румънската академия на

науките от българска страна участват КМНЦ, Институтът за исторически изследвания и Институтът за български език.

През 2012 г. продължи съвместното сътрудничество с български университети по разработването на редица научни проекти. В рамките на договор по Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ: Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени по Оперативна програма Развитие на човешките ресурси към Европейския Социален Фонд 2007 – 2013 г., се разработва проектът Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика съвместно с Факултета по математика и информатика на Софийския университет. В международно финансиран проект CESAR: Централно и южноевропейски ресурси (CIP-ICT-PSP.2010.6.1), финансиран по програмата на ЕС ICT PSP, са привлечени като участници учени от Софийския университет „Св. Климент Охридски” и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Институтът за български език е член и на европейската мрежа за високи постижения META-NET, съвместно с още 60 изследователски центъра от 34 държави, като асоциирани членове на мрежата са около 667 организации. Институтът е член на Европейската федерация на националните езикови институти (ЕФНЕИ).

През 2012 г. продължиха активните контакти с медиите за популяризиране на научните постижения събития, както и за коментари по някои въпроси на езиковата култура. Учените от института са участвали в над 50 интервюта, в това число по Българската национална телевизия и Българското национално радио, публикували са свои научно-популярни материали в редица издания.

1.6. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата

1.6.1. Практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. /относими към получаваната субсидия/.

Служба Езикови справки и консултации е създадена с основната цел да осигурява експертна помощ по въпросите на правописа, правоговора и пунктуацията в съвременния български книжовен език за държавни институции, правораздавателни институции, електронни и печатни медии, издателства, частни лица.

Учени от Института активно участват в специализирани програми (предаването „За думите” по програма „Христо Ботев” и неговата рубрика „По следите на думите”, „Радиоенциклопедия” по програма „Христо Ботев”, „Отличен 6” по Радио Варна и др.). Традиционно се поддържа серията „Езикова култура” в списание „Български език”.

Учените от Института осъществяват разнообразна експертна дейност, част от която подпомага работата на различни институции, включително и в чужбина, като разработват писмени експертни оценки и становища за различни държавни институции, за съдебната власт, общините и др. Редица хабилитирани сътрудници на Института са участвали в научни журита по конкурси за академични длъжности и научни степени в различни български университети и институти на БАН.

1.6.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания”), програми, националната индустрия и пр.

ИБЕ е водеща организация бенефициент по проекта „Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика” (BG051PO001-3.3.06-0022-C0001/19.03.2012), финансиран от Европейския социален фонд (ЕСФ) чрез Оперативна програма

„Развитие на човешките ресурси”. Партньор на Института е Софийският университет. Целта на проекта е прилагане и надграждане на придобитите по време на обучението знания и умения на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени за формиране и динамично развитие на научни знания и преподавателски умения и практическата им реализация в областта на компютърната лингвистика в съответствие с най-добрите световни практики.

ИБЕ е партньор на Софийския университет по проекта „Информатика, граматика, лексикография” (BG051PO001-3.3.06-0024-C0001), финансиран от Европейския социален фонд (ЕСФ) чрез ОП „Развитие на човешките ресурси”, който има за цел създаването на електронен исторически речник и попълване на електронния диахронен корпус.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2012 г.

Критериите, използвани за избора на едно научно постижение в различните категории сред многобройните научни трудове на учените от Института за български език, заслужаващи да бъдат отличени, са:

- 1 Трудът е резултат на планова тема на ИБЕ;
- 2 Трудът е резултат на колективна планова разработка;
- 3 Трудът е публикуван (вкл. електронно) и носи гриф на ИБЕ;
- 4 Трудът разглежда по-обща проблеми или описва по-голямо количество езикови данни;
- 5 Трудът представя различни подходи на анализ;
- 6 Трудът е награден;
- 7 Трудът е получил допълнително финансиране;
8. За труда има публикувана положителна рецензия.

2.1 Не повече от ЕДНО най-важно и ярко научно постижение

Цибранска-Костова, М., Е. Мирчева. Зайковски требник от 14 век. Изследване и текст. София, 2012, Изд. „Валентин Траянов”, 384 с. ISBN: 978-954-9928-61-7,.

Ръкопис № 960 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, известен още като Зайковски светогорски требник, е най-ранният запазен паметник от този жанров тип в българските книгохранилища и един от най-ранните известни в славистиката днес. Той е писан на пергамент от неизвестен преписвач и в съвременния си вид наброява 96 пергаментни листа и един хартиен, прибавен към книжното тяло в по-късна епоха. Научният ръкопис за този ръкопис се открива през 1910 г. със студия на проф. Стефан Младенов, която веднага привлича интереса на руските слависти с повдигнатия въпрос за наличие на руски лексикални черти в някои текстове, които свидетелстват за интензивни междуславянски книжовни контакти на фона на определящите византийско-славянски взаимоотношения в системата на книгите за частно богослужение, каквато е Требникът. От 1910 г. досега библиографията за Зайковския требник е нараснала многократно, но едва настоящият труд е опит за всестранно изследване и за първото по рода си издание на текста в неговата цялост. То предоставя нови данни за еволюцията, богословската, книжовноезиковата и културната ситуация през епохата на Второто българско царство и българския 14 век.

Издаването на труда е финансирано от НФНИ при МОМН.

2.2 Не повече от ЕДНО най-важно и ярко научно-приложно постижение

Мурдаров, В., Т. Александрова, Р. Станчева, К. Чаралозова, М. Димитрова, К. Викторова, М. Лакова, П. Костадинова, М. Томов, Н. Паскалев, И. Стоилова, А. Атанасова. Официален правописен речник на българския език. София, Издателство „Просвета”, 2012, 676 с. ISBN: 978-954-01-2701-9

Със своите близо 90 хиляди речникови единици Официалният правописен речник на българския език е най-пълният досега справочник от този тип. Той регистрира активния речников състав на днешния книжовен български език и съдържа значително повече думи от досега действалите академични правописни речници.

Официалният правописен речник на българския език има нормативен характер – ясните и достъпни правила, формулирани в увода му, са задължителни за писменото общуване в публичната сфера. Това важи и за правописа на всички думи и форми от словника.

3. Международно научно сътрудничество на звеното

Международното сътрудничество на учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ се осъществява чрез съвместни проекти с престижни университети и научни центрове.

3.1. В рамките на договори и спогодби на ниво Академия

Основните партньори в международно сътрудничество на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ на равнище академии са академиите на науките на редица славянски страни. През 2012 г. Институтът за български език „Проф. Л. Андрейчин“ продължи своето сътрудничество с академии на науките в следните страни:

Чешка академия на науките – Институт за чешки език (два проекта: *Неологизмите в българския и чешкия език – теоретични и лексикографски аспекти* и *Приложение на негативните правила при компютърната обработка на езика*).

Руска академия на науките – Институт по славянознание (проект *Език и култура през епохата на глобализация*).

Полска академия на науките – Институт по славистика (два проекта – *Българско-полски лексикални паралели* и *Историко-типологично изследване на речниковия състав на българския и полския език – думи с начално X-/CH-*).

Словашка академия на науките – Славистичен институт „Ян Станислав“ (проект *Българско-словашки речник*), Институт за езикознание „Л. Щур“ (проект *Компютърни лексикографски подходи, използвани за словашки и български речници и справочни издания*).

Румънска академия на науките – Институт за изкуствен интелект (проект *От лексикално-семантични мрежи към бази от знания: обогатяване на Българския и Румънския wordnet с морфо-семантична информация*), Институт за история „Николае Йорга“, съвместно с ИИИ и КМНЦ (проект *The Cultural Exchange and the Creation of a Common Space: the Example of the Traveling Books*).

3.2. В рамките на договори и спогодби на институтско ниво

През 2012 г. учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ работиха по научни проекти в сътрудничество с учени и научни структури от други европейски страни в рамките на междуинститутски договори и спогодби. Институтът за български език е партньор в два европейски проекта, финансирани по програма ICT PSP на Европейската комисия. В проекта CESAR: Централно и южноевропейски ресурси – сътрудничеството е с изследователски групи от Института за унгарски език, Университета в Белград, Университета в Загреб, Словашката академия на науките и Полската академия на науките. В проекта АТЛАС (ATLAS – Applied Technology for Language-Aided CMS) партньори на ИБЕ са Полската академия на науките, Университетът в Задар, Университетът в Яш, Университетът в Хамбург, DFKI – Германия, Институт за технология и развитие – България, и две частни компании: Атлантик – Гърция, и Тетраком – България. Престижно е участието на Института в изработването на Общославянския

лингвистичен атлас, в който участват всички славянски страни, и на Европейския лингвистичен атлас – дело на научни колективи от европейските страни. През април завърши проектът EMBARK (Enhance Manuscriptorum through Balkan Recovered Knowledge) със страни от ЕС.

Основните насоки на международното сътрудничество на учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ през 2012 г. са свързани със задълбочаване и разширяване на контактите с колеги от чуждестранни академични институции за създаването на общи теоретични и научно-приложни разработки, което бележи все по-успешното интегриране на учените от Института в европейската научна инфраструктура. Активността на учените и научните екипи от Института продължава да е насочена към съвместни българистични и съпоставителни теоретични изследвания, като в същото време се увеличава и броят на общите разработки с научно-приложен характер, които са предназначени за по-широк кръг потребители извън научните среди. Перспективите за международно сътрудничество са свързани с още по-активното търсене на теми от общ интерес с партньори от европейски институти и университети и с разширяването на кръга на партньорите в това сътрудничество. Показателен за усилията на учените от Института е проектът *Електронен модел за съпоставително изследване на български и словенски език на диалектно равнище* по програма за двустранна сътрудничество между България и Словения (договор с Университета в Люблина), с ръководител доц. Л. Антонова-Василева, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОМН.

Като най-значими международни проекти, в които участва Институтът за български език „Проф. Л. Андрейчин“, с оглед на мащаба на научно сътрудничество и на значимостта на поставените научни цели може да се посочат следните два проекта:

Международният проект CESAR: Централно и южноевропейски ресурси (CIP-ICT-PSP.2010.6.1), финансиран по програмата на ЕС ICT PSP.

Европейският проект ЦЕЗАР цели идентифицирането, увеличаването, подобряването, стандартизацията и разпространението на широк кръг от езикови ресурси и програми за обработка на езика. Проектът е част от META-NET, мрежа за високи постижения областта на езиковите технологии.

В рамките на проекта се разработват езикови ресурси и програми, които включват едно- и многоезикови корпуси (Българският национален корпус и паралелните корпуси - част от него), речници, лексикално-семантични мрежи и програми за тяхната обработка като токънизатори, лематизатори, тагери; програми за проверка и корекция на текстове; програми, подпомагащи създаването на езикови ресурси и др.

Около 2 000 езикови ресурса и програми за обработка на езика са достъпни посредством мрежата от центрове на META-СПОДЕЛЯНЕ, един от които е изграден в ИБЕ.

Международният проект ATLAS (Applied Technology for Language-Aided CMS, No 250467), финансиран по програма ICT PSP: CIP-ICT-PSP-2009-3.

Проектът ATLAS обединява управлението на уеб съдържание с езиково базирани технологии за автоматична анотация, резюмиране на текст, категоризация и компютърен превод.

Проектът предлага следните уеб приложения: i-Publisher (уеб базиран инструмент за създаване и управление на страници в интернет с комплексен модел на данните и връзките между тях), iLibrarian (система за създаване, поддържане и публикуване на многоезиково съдържание в интернет) и EUDocLib (библиотека за достъп до европейските правни документи).

Основните услуги, които се поддържат за български, гръцки, румънски, полски, немски и английски, са: автоматична категоризация на документи, автоматично генериране на резюмета на документи, автоматичен превод на резюметата, извличане на думи и изрази, които са „най-важни“ за даден документ, интелигентно търсене в многоезиковото съдържание.

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ.

Учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ активно участват в преподавателската дейност на значителен брой български университети из цялата страна, което е признание за техния висок професионализъм. Това много ценно и перспективно сътрудничество вече е традиция за учените от Института, като то допълва по оптимален начин научната им дейност.

Разнообразни форми на преподавателска дейност:

- Изнасяне на лекционни курсове по бакалавърски и магистърски програми във висши учебни заведения (общо 2062 часа).

- Лектори в страната: проф. д.ф.н. М. Алмалех, проф. д.ф.н. М. Георгиева, проф. д.ф.н. В. Мурдаров, проф. д.ф.н. М. Цибранска-Костова, проф. д-р Св. Коева, проф. д-р А. Чолева, доц. д-р Т. Александрова, доц. д-р Ив. Карачорова, доц. д-р Р. Станчева, доц. д-р К. Чаралозова, гл. ас. д-р М. Томов.

- Лектори в чужбина: доц. д-р Маргарита Димитрова в Москва, Русия; доц. д-р Неда Павлова в Лион, Франция, гл. ас. д-р И. Панчев в Одеса, Украйна.

- Провеждане на упражнения и семинари във висши учебни заведения (общо 1175 часа): доц. д-р З. Барболова, доц. д-р И. Карачорова, гл. ас. д-р Хр. Дейкова, ас. М. Гарова, ас. А. Лазарова, ас. д-р Й. Трифонова, ас. д-р А. Атанасова.

- Висши учебни заведения в страната: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Национална академия за театрално и филмово изкуство, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Военна академия „Г. С. Раковски“, Медицинска академия, ВТУ „Кирил и Методий“.

- Висши учебни заведения в чужбина: Московски държавен университет „М. Ломоносов“, Филологически факултет, Катедра по славянски езици (доц. д-р М. Димитрова), Университет гр. Лион, Франция (доц. д-р Н. Павлова), Одески национален университет „И. И. Мечников“ (гл. ас. д-р И. Панчев).

- Изнесени публични лекции: проф. д.ф.н. М. Алмалех (Солунски университет „Аристотел“), гл. ас. д-р Хр. Дейкова – лекция на 45-та лятна школа по славистика в Масариковия университет в гр. Бърно, Чехия.

- Ръководство на докторанти: проф. д-р Св. Коева, проф. д.ф.н. М. Цибранска, доц. д-р А. Пачев.

- Ръководство на дипломанти: проф. д.ф.н. М. Алмалех (2), гл. ас. д-р Хр. Дейкова, ас. д-р Йорданка Трифонова.

Други форми на участие на учени от Института в подготовка на специалисти:

Проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров – лекции пред Асоциацията на преводачите в България и пред Асоциация „Българска книга“.

Доц. д-р М. Китанова – експедиция със студенти българисти (стажанти) от ГАСК (Държавна Академия за славянски култури)-Москва.

Доц. д-р Л. Антонова – курс по български език за кандидат-студенти от български произход от Република Косово (Дружество на българите в Косово).

Доц. д-р Г. Митринов – обучение на кандидат-студенти по български език и литература в Република Македония по Национална програма „Роден език и култура зад граница” – проект на МВнР и МОМН и на сдружение „Хоризонти” – Охрид.

Гл. ас. д-р А. Кочева – лекции на ежегодния семинар на Фондация „Българска памет” за ученици от български произход от Украйна, Молдова, Западните покрайнини и Македония

• 4 защитени през 2012 г. дисертации на сътрудници на Института за получаване на образователната и научна степен „доктор” (Г. Ганева, Й. Трифонова, С. Лесева, Ив. Стоянова).

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

5.1. Осъществяване на съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчана и договорирана с фирми от страната и чужбина

Институтът е партньор с българската компания „Тетраком Интерактивни Решения”. В резултат на сътрудничеството е създадена интернет базирана система за управление на съдържание, която иновативно е съчетана с приложения за компютърна обработка на езика, които предлагат автоматично измерване на близост между съдържанието на документи и категоризация.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО

Информацията е изготвена по данни, предоставени от главния счетоводител на Института за български език Ек. Субева.

6.1. Осъществяване на съвместна стопанска дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчки от фирми от страната и чужбина.

Няма

6.2. Отдаване под наем на помещения и материална база.

Институтът за български език отдава под наем помещение с размер 15.5 кв.м.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНТО ЗА 2011 Г.

Информацията е изготвена по данни, предоставени от главния счетоводител на Института за български език Ек. Субева.

Предоставената субсидия от БАН-ЦУ е в размер на 798 220 лв.. Средногодишните щатни бройки са 79, а средната брутна работна заплата е 8 061.00 лв.

Субсидията се разпределя за следните разходи:

- Фонд работна заплата – 636 841 лв.
- за осигуровки от работодател – 115 677 лв.
- за обезщетения и боалнични – 1 525 лв.
- за защити за научни степени – 4 600 лв.
- стипендии за двама докторанти – 5 850 лв.

Бюджетната субсидия е изразходвана за заплати и осигурителни вноски на персонала по трудови правоотношения, стипендии на докторантите, обезщетения по КТ, за провеждане на процедури - „доктор” и „професор”, за заплащане на режимните разходи и неотложни ремонти. Към края на годината ИБЕ няма неизплатени задължения към доставчици на стоки и услуги.

Преходен остатък от субсидия 2012 г. за 2013 г. е в размер на 33 727.00 лв.

Собствените средства за годината са предимно от международни проекти и възлизат на 254 959.00 лв. или приблизително 34 % спрямо бюджетната субсидия.

Независимо от намалената бюджетна субсидия 2012 г. може да се отчете като относително стабилна за ИБЕ, тъй като не се наложи намаляване на обема на работа или на щата. Това обаче не променя факта, че при изпълнението на научноизследователските си дейности някои секции на ИБЕ изпитват явен недостиг на финансови средства за провеждане на теренни проучвания за събиране на материали, за закупуване на литература, за участие в конференции и за публикуване на готовата научна продукция.

8. СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ЗВЕНТОТО В ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ, ПРЕПОРЪКИ

Показателен факт за изследователската активност на учените от Института за български език е внушителният брой публикации (монографии, речници, статии, научно-популярни статии и др.), излезли през 2012 г. (288) и приети за печат (125).

Финансова помощ от Фонд „Научни изследвания” получиха голям брой трудове (както колективни, така и индивидуални), което е показателно за високото качество на научната продукция на Института. Сред издадените с такава финансова помощ трудове са както монографии (с автори: проф. Е. Мирчева и проф. М. Цибранска-Костова, доц. д-р М. Витанова), така и речници (Речник на българския език – т. 14, Речник на българския език – т. 4 (второ допълнено и преработено издание), Терминологично-енциклопедичен речник по обществено-политически науки). Книгата „*Еркеч-паметта на езика*” е финансирана от община Поморие и НПД Фондация „Българска памет”.

Двете издавани от Института за български език списания „Български език” и „Балканско езикознание” се нареждат сред най-престижните и търсени издания по българско и балканско езикознание, включени са и в листата на ERIH (списък на Европейската научна фондация в Страсбург на издаваните по света списания в областта на хуманитарните науки). В тях публикуват свои трудове не само учени от Института, но и специалисти от други научни центрове към БАН, от много български университети, а също и учени от чужбина.

Висока оценка заслужават усилията на учените от Института за български език за разпространение и популяризиране на резултатите от научната им дейност както в научните среди, така и сред по-широки кръгове от обществото. Учените от Института са имали 15 участия в конференции в чужбина и 40 участия на конференции у нас. Институтът е съорганизатор на поредната лексикографска конференция 70 години българска академична лексикография. Шеста национална конференция с международно участие по лексикология и лексикография (София, 24–25 октомври 2012). На 2 май 2012 г. май София беше домакин на първия форум на проекта CESAR и мрежата за върхови постижения META-NET, който беше организиран от Секцията по компютърна лингвистика.

Много важна насока в дейността на изследователите от Института за популяризиране на резултатите от техните разработки са участията им в публични изяви. През 2012 г. са отбелязани повече от 90 медийни изяви на учени от Института чрез участия в пресконференции, радио- и телевизионни предавания, интервюта в печатните медии, представяния на книги и речници и др. Положителна е тенденцията все повече учени от Института да се включват в популяризирането на резултатите от своите разработки и проучвания. През 2012 г. активно участие в тази дейност взеха: Л. Антонова-Василева, Д. Благоева, Хр. Дейкова, Цв. Димитрова, Сл. Керемидчиева, Св.

Коева, С. Колковска, Хр. Кукова, Св. Лесева, А. Кочева-Лефеджиева, А. Манолева, Г. Митринов, В. Мичева, Вл. Мурдаров, Б. Ризов, Р. Станчева, В. Стойкова, М. Томов, А. Чолева, Б. Янев.

В резултат на все по-активното включване на учени от Института в медийни изяви Институтът вече има видимо присъствие в публичното пространство. Показателен е и стремежът на голяма част от учените да публикуват свои разработки в интернет и да осигуряват достъп до създадени от тях езикови ресурси през интернет, което дава възможност на повече хора (включително и неспециалисти) да се запознаят с тях и да ги използват.

Приложения към Годишния отчет на Института за български език за 2012 г.:

Таблица с приложения.

Списък с публикациите и цитиранията.

Информация за Научния съвет на звеното

Копие от Правилника за работа в звеното

Списък на използваните в отчета и приложенията към него съкращения

30 януари 2012 г.

Директор на ИБЕ: проф. д-р Светла Коева